

chitektoniczną. Również w 2009 roku powstała analiza architektoniczna obiektu autorstwa dr. inż. arch. Waldemara Niewaldy („Chmielnik, synagoga przy zbiegu ulic Sienkiewicza i Wspólnej”, Kraków 2009, mps w Archiwum WUOZ w Kielcach). W tym ostatnim opracowaniu dokonano ogólnego rozwarstwienia chronologicznego murów korpusu głównego i przybudówek od strony północnej i zachodniej, jednak brak informacji na jakiej podstawie założono takie, a nie inne okresy przekształceń przestrzennych (w trakcie prac związanych z opracowaniem nie wykonywano odkrywek architektonicznych). Inne wzmianki w literaturze oraz opisy konserwatorskie nie wniosły nowych elementów do wiedzy na temat historii budowlanej i architektonicznej obiektu.

W sumie, stan badań nad dziejami synagogi w Chmielniku jest skromny. Dotychczasowe próby chronologicznych rozwarstwień budowli oparte są wyłącznie na hipotezach oraz analizie cech stylowych zachowanych fragmentów wystroju oraz sklepień i bryły korpusu głównego, stąd znaczne rozbieżności np. w próbach datowania żaglastych sklepień na gurtach⁴.

Cel i zakres badań.

Celem badań archeologicznych jest w pierwszym rzędzie rozpoznanie stratygrafii wertykalnej i horyzontalnej obiektu oraz jego przedpola, w celu ustalenia chronologii względnej, a w miarę możliwości również bezwzględnej, przekształceń budowlanych w kolejnych fazach użytkowania terenu od 1. połowy XVII do XX wieku, a także rozpoznanie rzędnych posadowienia murów, ewentualnych poziomów użytkowych oraz rozwarstwienie chronologiczne murów fundamentowych poszczególnych członów budowli. Równie ważne jest zidentyfikowanie ewentualnych reliktyw posadowienia pierwotnego wyposażenia głównej sali modlitw: szafy do przechowywania rodaków (Aron Hakodesz) przy ścianie wschodniej, a także bimy. Elementy te będą istotne jako podstawowe wytyczne dla celów projektowych.

Rejon projektowanej adaptacji nie był dotąd badany metodami archeologicznymi, stąd trudno jest wysuwać przypuszczenia odnośnie zachowanych poziomów użytkowych, miąższości nawarstwień kulturowych oraz poziomu calca. Na podstawie dotychczasowych badań historycznych oraz analizy źródeł pisanych i kartograficznych można się tu spodziewać odkrycia:

- reliktyw dawnych poziomów użytkowych (na zewnątrz i wewnątrz budynku), począwszy co najmniej od pierwszej połowy XVII po XX wiek;

⁴ Zob. *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. 3, z. 1, red. J. Łoziński, B. Wolff, Warszawa 1959, s. 11. Sklepienie głównego korpusu jest tu określone jako późnobarokowe, tj. pochodzące z XVIII w.

- reliktyw cokołów szafy na rodaly (Aron Hakodesz) przy ścianie wschodniej oraz bimy we wschodnim fragmencie wnętrza (przed 1939 rokiem bima stała w środkowej części sali głównej, ale w niedalekiej odległości od ściany wschodniej, jak wynika z fotografii z tego okresu, którą zamieścił w swym opracowaniu J. Baranowski), a także ewentualnych reliktyw pierwotnego układu z XVII wieku, nie wiadomo np. czy wcześniejsza bima nie była usytuowana w innym miejscu;
- reliktyw domniemanej piwnicy zewnętrznej od strony zachodniej; hipotetyczne jej istnienie przyjmuje dr inż. W Niewalda (2009), na podstawie odkrytego podczas badań architektonicznych fragmentu zasypanej sklepionej szyi pod schodami babińca.

Przebieg prac badawczo-konserwatorskich.

Przewiduje się cztery etapy prac archeologiczno-konserwatorskich, przy czym dokładny zakres ratowniczych prac wykopaliskowych z opracowaniem oraz nadzorów archeologicznych (etapy nr 3, 4) uzależniony jest bezpośrednio od zamierzeń projektowych, dlatego sporządzenie szczegółowego planu badań ratowniczych, z podaniem powierzchni wykopów, będzie możliwy dopiero po wykonaniu etapu 2 (badań sondażowych).

Przewiduje się następujące etapy archeologicznych prac badawczo-konserwatorskich:

1. Kwerenda bibliograficzna, a przede wszystkim archiwalna, poprzedzająca właściwe badania terenowe, obejmująca zgromadzenie wszystkich dostępnych danych, które można odnieść do rejonu synagogi. W zasadzie większość źródeł została już zarejestrowana w cytowanych wyżej opracowaniach, jednak w związku z badaniami archeologicznymi konieczne jest przeprowadzenie ponownych kwerend archiwalnych, przede wszystkim w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach oraz w Archiwach Państwowych w Kielcach i Radomiu.
2. Archeologiczne badania sondażowe, poprzedzające prace projektowe i aranżacyjne (związane z projektowaną stałą ekspozycją), ukierunkowane na pozyskanie podstawowych informacji do wytycznych projektowych, skoncentrowane w związku z tym we wnętrzu sali głównej (ewentualny pierwotny poziom użytkowy, relikty posiadawienia bimy i Aron Hakodesz), we wnętrzu przybudówki od strony północnej (poziomy użytkowe, relacja względna murów przybudówki i budowli głównej), we wnętrzu przedsionka (poziomy użytkowe oraz relacja jego murów z murem zachodnim głównej sali modlitw), a także odgruzowanie sklepionej szyi do domniemanej piwnicy zewnętrznej (od strony klatki schodowej-babińca) – zob. ryc. 2. W trakcie badań przewiduje się prowadzenie standardowej dokumentacji rysunkowej (plan i profile wyko-